

A Tanácsköztársaság társadalmi és tömegbázisa

A március 21-i hatalomátvétel szocialista jellegéből természetesen adódott, hogy a hagyományos uralkodó elit, a nagy- és középbirtokosok, valamint az ipar és a forgalom nagy- és középtökei létrejöttének pillanatától szemben álltak a Tanácsköztársasággal. Prominens képviselőik már az első napokban külföldre menekültek és április közepén megalakították a bécsi *Magyar Nemzeti Bizottságot*, más néven *Antibolszevista Komitét*. Az ABC koalíciós jellegű szervezet volt, amelyben egykori munkapártiak, alkotmánypártiak, konzervatív függetlenségi, néppártiak és keresztényszocialisták, sőt az 1918-as Károlyi-párt jobbszárnyának mérsékelt demokratái is képviselték magukat. A történelmi tradícióknak megfelelően mindeme irányzatok élvonalában, s így az ABC élén is 80-90 százalékban arisztokraták álltak, s a nagy- és középpolgárság ezúttal is háttérben maradt. *Gróf Károlyi Gyula* személyében arisztokrata-nagybirtokos politikus került a május 5-én megalakult aradi (majd szegedi) ellenkormány élére is. A bécsi és szegedi ellenforradalmi centrumok (május végétől koordináltan és viszonylagos összhangban) elsősorban az antant hatalmak fegyveres támogatásának megszerzésére törekedtek. Korábbi konzervatív merevségükhöz viszonyítva ugyanakkor nagyfokú rugalmasságról tettek tanúbizonyságot a belpolitikai szövetséges keresése terén is. A hatalom teljes vagy részleges visszaszerzésének érdekében nemcsak a kispolgári és paraszti demokratizmus, hanem a szociáldemokrácia külföldön tartózkodó vezetőivel is készek lettek volna együttműködni.

Amilyen magától értetődő volt a hagyományos elit azonnali szembefordulása a forradalommal, ugyanolyan természetesnek tekinthető az ipari munkásság támogatása. Viszonylagos szervezettségénél és városokba (mindenekelőtt Budapestre) koncentrátságánál fogva ez a réteg lényegesen nagyobb erőt képviselt annál, mint ami statisztikai méreteiből következett volna. 1919 tavaszára ráadásul a szocialista ideológia vonzáskörébe kerültek olyan városi proletárrétegek (napszámosok, szolgálók, cselédek) is, amelyeket ez korábban nem, vagy alig jellemezett. A szakszervezeti tagok száma 1918 végétől ugrásszerűen emelkedett. Eltérően a *szociáldemokrata párttól*, amely elsősorban a szakképzett és régebb óta szervezett munkásságra támaszkodott, az 1918 novemberében létrejött *kommunista párt* bázisa inkább a munkásság szakképzetlenebb rétegeiből és a társadalom perifériájára szorultakból (*hadirokkantak, leszerelt és munka nélküli katonák*) verbuválódott. A szociáldemokrata és kommunista munkásság 1919 elején számos kérdésben egymással is szemben állt. A két munkáspárt egyesülésével azonban – legalábbis időlegesen – kialakult egyfajta munkásegység, ami a forradalom szempontjából igen kedvező volt.

Olyan egyértelműséggel mint a régi elité és a városi munkásságé, egyetlen más társadalmi réteg politikai beállítottsága sem jellemezhető. A forradalomhoz való viszony ugyanis az egyes osztályokon és rétegeken belül is jelentős mértékben különbözött.

A Tanácsköztársaság szocializálási és termelésirányítási rendeletei a közep- és kistulajdonosok jelentős részét egzisztenciálisan ugyanúgy tönkretették vagy tönkremenéssel fenyegették, mint a nagybirtokosokat vagy a nagytökéseket. Igaz, az ipar szocializálása elvileg csak a 20 főnél több embert foglalkoztató üzemekre terjedt ki. Ezt azonban – különböző okokból – igen sok helyen nem tartották be. A gyakorlatban egy-két fős borbélyüzleteket és suszterájokat is államosítottak, s néhol még a segéd nélküli önálló iparosmesterek közös üzemekbe szervezésével is kísérleteztek. Az ipari üzemek mellett köztulajdonba vették a pénzügyintézeteket, gyógyszerárakat, szállodákat és mozikat is. A kereskedéseket formálisan nem szocializálták, csak „zár alá vették”, azaz felleltározták a készleteket, meghatározták az árakat, s kontrollálták a bevételt. A kereskedő szempontjából azonban gyakorlatilag alig volt különbség szocializálás és „zár alá vétel” között. A lényeges szempontjukból az volt, hogy szuverén tulajdonosokból az állam ellenőrzött alkalmazottjai lettek. Mindezek és még néhány egyéb intézkedés (például az ékszerelkobzások vagy munkáscsaládok beköltöztetése polgári lakásokba) következtében a városi közep- és kistulajdonosok többsége ellenségesen figyelte az új rend kibontakozását. A fővárosi zsidó kispolgárság vezetője, *Vázsonyi Vilmos* – noha hazai bázisához hasonlóan aktív ellenforradalmi tevékenységet nem fejtett ki – mindvégig külföldön tartózkodott. A vidéki kisiparosok, segéd nélküli vagy egy-két segéddel dolgozó önálló mesteremberck, sőt néhol még a kiskereskedők közül is – legalábbis az első hetekben – ugyanakkor többen a forradalom hívei közé tartoztak, s helyenként a munkástanácsok és direktóriumok munkájában is aktív szerepet vállaltak. A kistulajdonosok forradalmi szerepvállalása első sorban természetesen azokon a helyeken volt megfigyelhető, ahol betartották a szocializálási rendeleteket, s nem került sor túlkapásokra.

Az értelmiségi rétegek közül legegységesebben a progresszív művészek és tudósok, a vidéki tanárok és tanítók, valamint a munkásmozgalomhoz korábban is kötődő szakszervezeti és betegbiztosítási funkcionáriusok támogatták a forradalmat. A forradalom központi és vidéki vezérkarainak számos tagját ezek az értelmiségi csoportok adták. A régi államigazgatási szakemberek, rendőr- és csendőrtisztek, továbbá a különböző vallások papjai ezzel szemben kezdettől az ellenforradalmi táborhoz tartoztak. Képzettségüknek, illetve hivatásuknak megfelelően utóbbiak főleg a propaganda-munkában, a főszoigabírók, jegyzők és csendőrparancsnokok pedig a konkrét ellenforradalmi cselekmények szervezésében és irányításában jeleskedtek. Mivel a Tanácsköztársaság új államapparátust szervezett, s az egyházak gazdasági és ideológiai hatalmának teljes felszámolására törekedett, e csoportok élesen ellenforradalmi magatartása természetesnek tekinthető.

A középrétegeken belül külön csoportként vehető számba a háború alatt felduzzadt, s a frontokon társadalmi-nemzeti elhivatottságtudatára ébredt tartalékos és tényleges tiszti állomány. Hagyományos beállítottságának megfelelően ez a csoport ugyanúgy szemben állt mindazzal, amit a Tanácsköztársaság képviselt, mint az uralkodó osztályok, egyházak vagy a régi államigazgatás. Az a körülmény azonban, hogy a Tanácsköztársaság vállalta a szomszédos államok hadseregeivel való szembeállást, választásra kényszerítette őket antibolszevizmus és honvédelem között. „Abban, hogy ősi földünket nem engedjük, találkozhatik a kommunista a nacionalistával” – fogalmazódott meg sokuk fejében már közvetlenül a hatalomátvétel után.¹

Ez a választási kényszer természetesen más értelmiségi, sőt közép- és kispolgári rétegek esetében is fennállt, egyiküknél sem olyan kikerülhetetlenül azonban, mint a haza védelmét hivatásuknak választó tisztek, illetve a megszállt területekről érkező ún. menekültek esetében. Mindkét lehetőség mellett sokan döntöttek, amiből az a furcsa helyzet adódott, hogy a Vörös Hadsereget ugyanazon katonatiszti kaszthoz tartozó emberck irányították, mint amelyből a szegedi nemzeti hadsereg, illetve *Lehár ezredes* ausztriai különítményének vezetése is toborzódott. (Az 1938 és 1945 közötti magyar hadsereg 35 vezérezredéséből 1919-ben tizenöten teljesítettek szolgálatot a Vörös Hadseregben.²) Közbenső út, tehát honvédelem és antibolszevizmus egyidejű aktív szolgálata, amint ezt *Kratochwill* ezredes és a székely hadosztály példája bizonyítja, az adott helyzetben nem létezett. Az érdekelt hatalmak ugyanis a Tanácsköztársaság megdöntése esetén sem akartak hallani határkiigazításról vagy székely köztársaságról, amit *Kratochwill*-ék a Budapest ellen vonulás fejében kértek.

A parasztság és a Tanácsköztársaság viszonyát alapvetően a földkérdés rendezése határozta meg. A Forradalmi Kormányzótanács április 3-i rendelete – amint ez ismeretes – minden közép- és nagybirtokot köztulajdonba vett. (Egy későbbi rendelet és az országos gyakorlat szerint közép- és nagybirtokoknak általában a 75 kat. holdon felüli gazdaságok minősültek.) A köztulajdonba vett földek szétosztását, parcellázását – részben elvi, részben gyakorlati okokból – ugyanakkor megtiltotta, s a szocializált birtokokon állami gazdaságok és termelőszövetkezetek szervezését írta elő. Hogyan reagáltak erre a parasztság különböző rétegei?

Legfelső csoportjukat, a kisajátítás által érintett 75 holdon felüli ún. gazdagparasztságot ugyanúgy feltétlen forradalomellenesség jellemezte, ahogy a többi, tulajdonától megfosztott társadalmi réteget is. Igaz, ez a paraszti réteg az összparasztságnak alig 2–3 százalékát tette ki. Ám falun belüli presztízsük miatt véleményük ennél sokkal többet jelentett. A parasztság alsóbb rétegei normális körülmények között mint természetes vezetőikre tekintettek ezekre a nagygazdákra. Ez alól csak a szociáldemokráciához vagy az agrárszocializmushoz kötődő szegényparasztság volt kivétel.

A birtokos parasztság alsóbb rétegeit, az ún. kis- és középparasztságot, amely az összparasztság mintegy egyharmadát tette ki, a szocializálás nem érintette. Ez az új rendszerrel való együttműködés mellett szólt. A szocializálás alsó határának kiterjesztésével és a kisbirtokok termelőszövetkezetekké egyesítésével kapcsolatos tervek, nyilatkozatok és rémhírek ugyanakkor őket is erősen nyugtalanították. A polgársághoz és a parasztság más rétegeihez hasonlóan idegenkedtek a Tanácsköztársaság internaconalista és antiklerikális propagandájától és frazeológiájától is. A földkérdés imént jellemzett rendezése mellett a legnagyobb nyugtalanságot és elégedetlenséget vidéken az egyházpolitikai intézkedések (egyházi iskolák állami kezelésbe vételc, papi tanárság felszámolása, szerzetesrendek feloszlata, törckvés az iskolai hitoktatás megszüntetésére) váltották ki. A forradalmi vezérkar és a parasztság merőben más mentalitására és kommunikációs nehézségeire igen jellemző, hogy amikor a kormányzótanács megszüntette a földadót, akkor a kisgazdák ezt nem a támogatás jeleként fogták föl, hanem a teljes kollektivizálás kezdőlépéseként értelmezték. Mivel azonban közvetlenül nem, csak potenciálisan érezték magukat fenyegetve, az első hetekben túlnyomó többségüket távolról sem a nyílt szembefordulás jellemezte, hanem inkább a forradalom helyhatalmi szerveibe való beépülés szándéka és a rendszer

„élének” mintegy a tompítására való törekvés, továbbá – amennyiben rendelkeztek készletekkel – a városokban jelentkező élelmiszerhiány kiaknázása (batyuzás, üzérkedés).

A parasztság mintegy kétharmadát, s az össznépeség valamivel több mint egyharmadát kitevő szegényparasztság vagy agrárproletariátus maga is több rétegre tagozódott. Körülbelül $\frac{2}{5}$ részük földtelen napszámos, s $\frac{1}{5}$ részük ún. uradalmi cseléd volt. A szegényparasztságnak az a néhány tízezer főre becsülhető része, amely már a háború előtt is szervezett vagy a szocialisztikus eszmeáramlatok és mozgalmak szimpatizánsa volt, illetve amely a polgári demokratikus forradalom idején került a szociáldemokrata vagy kommunista ideológia vonzáskörébe, az ipari munkássághoz hasonlóan sajátjaként fogadta és üdvözölte a Tanácsköztársaságot. A falvak és vidéki városok tanácstagjainak és direktórium vezetőinek jelentős hányadát ők adták, s a munkássághoz hasonlóan a Vörös Hadsereg harcaiból is kivették a részüket. Különösen áll ez a tiszántúli agrárproletariátusra, amely a felszabadító háborúban közvetlenül is érdekelt volt. Egészen bizonyos, hogy a nagy- és középbirtokok szocializálásának földosztással egybekötött megvalósítása a szegényparasztság passzívabb és a falu hagyományos rendjét és hierarchiáját természetesnek tartó részét (ez volt a többség) is aktivizálta és a forradalom mellé állította volna. Ennek elmaradása viszont csalódottá tette őket. Kérényeik és panaszos leveleik ma is megrendítő olvasmányok. A földmunkások és napszámosok elégedetlenségét fokozta, hogy noha ők nyári időszakban nem nyolc, hanem napi tizenkét órát dolgoztak – indokolatlanul alacsony napszám béreket állapítottak meg számukra. A felnőtt férfiak hivatalos órábérére alig volt több 2 koronánál, miközben az ipari szakmunkások 4–8,50-es, az ipari segédmunkások pedig 2,50–6,50-es órábérék mellett dolgoztak.³ A földet váró szegényparasztsztráklódottsága a forradalomban vezető szerepet vállalt öntudatosabb agrárproletárok hangulatára, illetve a Tanácsköztársasághoz való viszonyukra is vizsgálható.

Az uradalmi cselédek helyzete előnyösebb, s hangulatuk ezért kedvezőbb volt. A föld utáni vágy bennük nem, illetve alig élt, s így csalódnuk is kevésbé volt miben. Bérszintjükkel, amely a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt jelentősen emelkedett, általában elégedettek voltak.

Összegezve az eddigieket megállapíthatjuk, hogy a Tanácsköztársaságot egyértelműen támogató munkás, kisiparos, paraszti és értelmiségi rétegek már a forradalom győzelmekor is csak a lakosság statisztikailag kisebb hányadát tették ki. Ezen belül eléggé jelentős különbségek mutatkoztak vidékenként, illetve településtípusonként. A forradalom viszonylag szilárd bástyái Budapest, a munkáslakta nagyvárosok és a bányavidékek voltak. Az agrárkörzetek, elsősorban a Duna–Tisza köze és a dunántúli megyék jelentős része ezzel szemben inkább az ellenforradalom hátszágának a szerepét töltötték be. A agrárvidékek közül főleg egyes tiszántúli kerületekre, így például a komolyabb agrárszocialista múlttal rendelkező Viharsarokra számíthatott a proletárhatalom. Ezek a részek azonban már április végén a román hadsereg ellenőrzése alá kerültek. Ily módon elég hamar kialakult a Budapest és vidék, illetve ipari körzetek és agrárterületek közötti ellentét, amely szinte végigkísérte a 133 napot.

Persze – legalábbis az első hetekben – a külső és belső ellenforradalmi irányzatok sem rendelkeztek jelentős társadalmi bázissal. A szegényparasztság csalódott volt, a kis- és középparasztság pedig nyugtalankodott és

idegenkedett az új rendszertől. Am egyelőre az ellenforradalmat sem támogatta aktívan. A Tanácsköztársaság megbuktatásának, illetve a fegyveres ellenforradalomnak a gondolata március–áprilisban tulajdonképpen csak a földbirtokosokat, gazdagparasztoakat, főszolgabírókat, jegyzőket és a katonatisztek egy részét foglalkoztatta. Ők már ekkor igen sok ellenforradalmi akciót kezdeményeztek. Ezek hatósugara azonban szinte sohasem terjedt túl egy-egy település közigazgatási határán, s számottevő bázisuk sem volt. A forradalom helyi hívei így különösebb nehézség nélkül, általában egy-két óra alatt felszámolták őket. Talán az egyetlen kivétel e tekintetben a kecskeméti tisztek és nagygazdák április végi puccskísérlete volt, amely már ekkor több ezer kecskeméti és Kecskemét környéki parasztot maga mellé állított. Ez a kecskeméti direktórium egyedülállóan radikális politikájával magyarázható, amelynek középpontjában a totális kollektívizmus és a teljes szociális egyenlőség azonnali megvalósítása állt.

Ez a forradalmi szempontból viszonylag kedvező helyzet május végére, június elejére jelentős mértékben módosult. A Tanácsköztársaság tömegbázisa leszűkült, az ellenforradalomé pedig megnőtt, illetve kialakult. Az egyes rétegek hangulat- és magatartásváltozásának okai sokrétűek és különbözőek voltak, de így vagy úgy, végső soron valamennyi összefüggött egyfelől az ország adottnak tekinthető igen súlyos gazdasági és külpolitikai-katonai helyzetével (háborús leromlás, gazdasági blokád, fegyveres intervenció), másfelől a kormányzótanács rendeletekben rögzített belpolitikájával.

A Felvidék kiürítése júniusban különösen a katonatisztekre, menekültekre és az értelmiségre hatott deprimálóan. A Vörös Hadsereg területvédő szándékával és lehetőségével kapcsolatos feltételezések a visszavonulás elrendelésével szertefoszlottak, s a korábbi döntéskényszer honvédelem és antibolsevizmus között ezzel megszűnt. A tisztek túlnyomó többsége és más rétegekből is sokan ettől kezdve határozottan a szegedi kormány felé fordultak. Megnövekedett a szegedi hadseregbe jelentkezők száma, s ugyanekkor, június végén, határozták el magukat budapesti összeesküvő tiszti csoportok is a fegyveres puccsra. A Vörös Hadsereg vezérkara ezt követően a Tanácsköztársaság-ellenes összeesküvések és puccstervek valóságos melegágyává vált.

Az olvasó Magyarország konzervatívizmus, illetve szélsőjobboldali radikalizmus irányába tett fordulatát nagyon jól tükrözi három könyvnek ezekre a hónapokra eső elkészülte és ezek későbbi tömegsikere. *Bangha Béla* jezsuita páter 1920-ban két kiadást megért politikai munkájára (*Magyarország újjáépítése és a kereszténység*), *Szabó Dezső* először 1918 májusában megjelent bestsellersikerű regényére (*Az elsodort falu*) és *Szekfü Gyula* történeti-politikai áttekintésére (*Három nemzedék*) gondolunk. A később hatalomra kerülő ellenforradalom ún. „keresztény-nemzeti” ideológiáját, amelyben a keresztény jelző a természettudományos alapokon álló szabadgondolkodó hagyománnyal, valamint a forradalmak antiklerikalizmusával és ateizmusával, a nemzeti pedig a társadalmi fejlődés érdek- és osztályelvű magyarázatával, illetve a munkáspártok internacionalizmusával való szembenállásra utalt, igen nagy mértékben e három könyv alapozta meg.

A kiábrándulás és a forradalomtól való elfordulás jelei mutatkoztak a művészek és alkotó értelmiségiek progresszív köreiből is. A pacifista *Babits Mihály*, aki a forradalom győzelme után egyetemi katedrát kapott, értetlen-

nül állt a Tanácsköztársaság által alkalmazott forradalmi terror jelensége előtt, s édesanyjának küldött májusi leveleiben már ilyen gondolatokról tudósított: „Ezek az állapotok előbb-utóbb úgyis elmúlnak...”, illetve: „Ezek rossz hónapok, de nem tarthatnak soká.” „Az én világnézetem – írta utóbb – a proletárdiktatúra alatt teljesen konzervatív irányban toltódott el.”⁶ Móricz Zsigmondot, aki kezdetben lelkes riportokkal támogatta az „új világot”, mindenekelőtt a földosztás elmaradása és ezzel összefüggésben a parasztság hangulata kedvetlenítették el. S a példákat, amelyek a polgári demokráciához való visszafordulás jeleként értelmezhetők, még folytathatnánk.

A kis- és középparasztság magatartásváltozása alapvetően anyagi helyzetének és lehetőségeinek a megváltozásával függött össze. A részben legális, részben földalatti szabadkereskedelem, amelyből a parasztság készletekkel rendelkező része eleinte jelentős hasznot húzott, májusra visszafejlődött, júniusra pedig szinte teljesen megszűnt. Ennek egyik oka az iparcikkek gyorsan fokozódó hiánya, a másik pedig a megbízhatónak hitt régi pénz (ún. kék pénz) forgalomból való eltűnése volt. A nagyvárosok, elsősorban Budapest lakossága ugyanakkor nélkülözött. Ezért – és a harcoló hadsereg ellátása érdekében is – a Tanácsköztársaság rekviráltatni kényszerült. Az érintett paraszti rétegek válasza a rekviráló katonasággal és vörösörökkel való szembeszegülés, készleteik elrejtése vagy feletetése, sőt helyenként megsemmisítése volt. Az aktív ellenforradalmi szerepvállalás felé sodorta a birtokos parasztságot az a körülmény is, hogy a tanácsokba és direktóriumokba még április elején bejutott képviselőik többségét május folyamán rendre kitessékelték a helyhatalmi szervekből.

A megváltozott helyzetet jól tükrözte a különböző jellegű ellenforradalmi megmozdulások elszaporodása. Május 15. és június 15. között az országos és vidéki sajtó kb. kétszer annyi ellenforradalmi felkeléssel vagy összecsukléssal foglalkozott, mint a megelőző két hónapban együttvéve. S ezek a megmozdulások már nem néhány tucat, hanem több száz, sőt nemritkán több ezer elégedetlenkedőre támaszkodtak. Az ellenforradalmi akciók hatósugara és időtartama ugyancsak növekedett. A legjelentősebb vidéki ellenforradalmi felkelés, az ún. Duna melléki vagy Kalocsa környéki, június 18-tól június 25-ig tartott, két megye több járására kiterjedt; a lakosság 10–45 százaléka (együttesen tízezres nagyságrendű tömeg, s jelentős részben szegényparasztok) vett részt benne. A Duna melléki ellenforradalmat elfojtani éppen ezért csak a Vörös Hadsereg több ezredének összehangolt támadásával sikerült. Az eleve ellenforradalmi rétegek és a vidéki lakosság jelentős részének „egymásra találását” figyelhetjük meg több dunántúli akcióban, például a május végi, június eleji Mura vidéki felkelésben is, amelyet például a bécsi Antibolsevista Komité pénzelt. A régi uralkodó elit és a hagyományosan hozzájuk kötődő rétegek, illetve a birtokos parasztság érdekei és céljai persze távolról sem estek teljesen egybe. Szövetségük alapja voltaképpen csak az antibolsevizmus volt. A Tanácsköztársaság megdöntése után követendő politikát már merőben különbözően képzelték el. Az egészében konzervatív, s alapvetően a forradalmak előtti viszonyok helyreállítására törekvő nagybirtokosokkal és nagytőkészekkel, továbbá a status quo helyreállítása mellett diktatorikus elképzeléseket is képviselő katonatisztekkel szemben a birtokos parasztságban határozottan demokratikus vágyak és

törekvések is munkáltak. Az ellenforradalom különböző csoportjai perspektivikusan, tehát egymással is, szemben álltak. A forradalom bukása után ezek a különbségek azonnal nyilvánvalóvá is váltak.

Június elejére a proletárdiktatúra osztálybázisának, a városi munkásságnak a politikai arculata is megváltozott. A munkásság – amint azt az SZDP első számú vezetője, a Tanácsköztársaságot eleve elutasító *Garami Ernő* írta – 1919 tavaszán azt hitte, hogy „... csak akarnia kell és mindent elérhet”.⁵

Ahogy egyre nyilvánvalóbbá vált a Tanácsköztársaság nemzetközi elszigeteltsége, s ahogy fokozódtak a belső nehézségek, úgy fozlott szét a munkásság kezdeti optimizmusa is, s adta át helyét a csalódásnak és kiábrándulásnak. A június eleji dunántúli vasutassztrájkot az *Antibolsevista Komité* sugallta, s a MÁV tisztviseelő rétege kezdeményezte. A forgalmat azonban a fizetését „fehér pénzben” kapó, s ezért nélkülöző egyszerű vasutasság bénította meg. A katonaság által leginkább felélt Duna–Tisza közí mezővárosokban május végétől szinte állandósultak az ellátatlan lakosság, valamint a direktóriumok és a katonai parancsnokságok összetűzése. A népgyűlések iránti érdeklődés csökkent, a szakszervezeti és párthelyiségek elnéptelenedtek. Ennek kontrasztjaként a templomok látogatóinak és az egyházi körmenetek résztvevőinek a száma szembeszökően nőtt. A kiábrándulás és a Tanácsköztársaságtól való elfordulás elsősorban a mozgalomba frissen bekapcsolódott munkásrétegeket jellemezte. Számos régi szervezett munkás sem látott azonban más kiutat, mint a diktatúra feladását, s a korábbi koalíciós, illetve szociálreformista politikához való visszatérést. A június eleji országos pártkongresszus küldöttei a legtöbb kommunista és baloldali szociáldemokrata nevét törölték a hivatalos jelölőlístaról, s helyükre a Forradalmi Kormányzótanács politikáját opponáló jobboldali mérsékelt szociáldemokrata vezetők neveit írták be. A birtokos parasztság és a szegedi, illetve bécsi ellenforradalmi centrumok elképzelései közötti különbségeknél is határozottabban kell azonban utalnunk a forradalomtól, pontosabban a diktatúra adott formájától elforduló munkásság és a jobboldali polgári erők célkitűzése közötti eltérésre. A városi munkásság szervezett része és a szegényparasztság öntudatos magja sem június–júliusban, sem a forradalom bukása után nem került az ellenforradalom úszályába. A június 24-i budapesti tisztí puccshoz mindössze egyetlen gyár munkásai csatlakoztak. A Duna melléki ellenforradalom június végén nyugati irányban azért nem terjedt tovább, mert a szekszárdi szociáldemokraták – miután a velük ekkor már élesen szembenálló kommunista direktórium elmenekült – megvédték a várost a támadó parasztoktól. S *Böhm Vilmos*, amikor július közepén az antanthatalmak képviselőivel tárgyalt Bécsben a diktatúra felszámolásáról és a demokráciához való visszatérés módozatairól, az ottani nagybirtokos ellenforradalmárok közös koalícióra vonatkozó javaslatát a leghatározottabban elutasította.

Az Észak-Magyarország kiürítése utáni napokban a Tanácsköztársaság felső vezetése egy-két bátortalan lépést tett bázisának megerősítésére, illetve visszaszerzésére. Feloldották a mindedig érvényes és a forradalmi törvénszékeket non stop munkára kényszerítő szesztilalmat; visszaállították a földadót és hozzájárultak néhány holdas kisparcellák juttatásához a szegényparasztságnak; intézkedéseket hoztak a pénzkérdés megoldása és a közellátás megjavítása érdekében. Mindezek végrehajtására azonban már nem kerülhetett sor. Ezért, s a továbbra is kedvezőtlen külső feltételek mi-

att a belső erőviszonyokon nem sikerült javítani. Mindezek alapján – nem vitatva, hogy a Tanácsköztársaságot végső soron a külső ellenség döntötte meg – megalapozottnak tartjuk azt a véleményt, hogy a proletárdiktatúra június–júliusra belsőleg, társadalmi bázisát tekintve is megingott.

JEGYZETEK

1. **Czepléd** (hetilap), 1919. március 23–24.
2. Szakaly Sándor: A második világháborús magyar katonai felső vezetés összetétele. Valóság, 1983/8. 86. p.
3. Tanácsköztársasági törvénytár. Szerk.: Pongrácz Jenő Bp. 1919. II. köt. 32–33. p. és III. köt. 48–50. p.
4. Sipos Lajos: Babits Mihály és a forradalmak kora. Bp. 1976. 75. és 88. p.
5. Garami Ernő: Forrongó Magyarország. 2. kiad. év és hely nélkül. 63–64. p. Idézi Hajdu Tibor: A polgári demokratikus forradalomtól a proletárforradalomig. In: A Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója. Bp. 1980. 76. p.

IRODALOM

- Hajdu Tibor: A magyarországi Tanácsköztársaság. Bp. 1969.
L. Nagy Zsuzsa: Forradalom és ellenforradalom a Dunántúlon. 1919. Bp. 1961.
Romsics Ignác: Duna–Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–19-ben. Bp. 1982.

